

Ποικιλίες χαρτιού και εκτύπωσης των πρώτων εκδόσεων της αξίας των 2λ των Μεγάλων Κεφαλών του Ερμή

από τον Δημήτρη Παπίτση

Paper and printing varieties of the early printings of the 2 lepta Large Hermes Heads

by Dimitris Papitsis

Υπάρχουν διάφορες ποικιλίες των Μεγάλων Κεφαλών του Ερμή (ΜΚΕ) σχετικές με την πλάκα ή τη μέθοδο εκτύπωσης (σφάλματα πλάκας, γραμμωτό βάθος, διπλή εκτύπωση κλπ.) και με την υφή/πάχος του χαρτιού που περιλαμβάνονται στους ελληνικούς εμπορικούς καταλόγους γραμματοσήμων (*Hellas, Ermys, Vlastos*). Κάποιες από αυτές αναφέρονται, αλλά δεν τιμολογούνται, ενώ άλλες έχουν κατηγοριοποιηθεί και διαθέτουν προτεινόμενες τιμές.

Στο άρθρο αυτό θα εστιάσουμε σε δυο ποικιλίες που δεν έχουν αναφερθεί στο παρελθόν, ούτε σε εμπορικούς καταλόγους αλλά ούτε και στη φιλοτελική βιβλιογραφία για την αξία των 2 λεπτών: στο κατακόρυφα γραμμωτό βάθος στις παρισινές εκδόσεις και στο χοντρό χαρτί στις προσωρινές αθηναϊκές εκδόσεις.

Ποικιλίες βάθους (μεταλλίου)

Στη φιλοτελική βιβλιογραφία, το κατακόρυφα γραμμωτό βάθος στις ΜΚΕ αναφέρεται συνήθως ως «κάθετα γραμμωτό βάθος μεταλλίου». Ωστόσο, οι γραμμές του δεν είναι εμφανείς πάντα μόνο στο μέταλλο, δηλαδή στην κυκλική περιοχή που περικλείει την κεφαλή του Ερμή, αλλά μπορεί να είναι ορατές και στα υπόλοιπα επαρκώς μελανωμένα τμήματα μιας ΜΚΕ, όπως αυτά της άνω και κάτω επιγραφής. Οι γραμμώσεις αυτές μπορεί να είναι κατακόρυφες ή οριζόντιες, με τις τελευταίες να απαντούν σχεδόν αποκλειστικά στην αξία του 1λ στις οριστικές/συνεχείς εκδόσεις Αθηνών.

Large Hermes Heads (LHH) varieties related to the plate/printing process (plate flaws, lined background, double printing, etc.) or paper texture or thickness are included in Greek commercial catalogs (*Hellas, Hermes, Vlastos*). Some are included but not priced, while others are listed with suggested prices.

In this article, we will focus on two previously unreported varieties, either in commercial catalogs or philatelic literature, of the 2 lepta denomination: vertically lined background in Paris printings and thick paper in provisional Athens printings.

Εικ. 1: Παρισινό 2λ με εμφανές και έντονο γραμμωτό βάθος, σε λεπτό χαρτί (59μ).

Fig. 1: A Paris 1861 2L stamp with visible, intense vertically-laid background printed on thin paper (59μ).

Το γραμμωτό βάθος έχει αποδοθεί στην υφή ενός πιλήματος (είδος υφάσματος), που ομοιάζει με τσόχα, το οποίο χρησιμοποιήθηκε κατά τη διάρκεια της εκτύπωσης κάτω από το χαρτί, προκειμένου να μετριαστεί η πίεση της τυπογραφικής πλάκας πάνω σε αυτό και να αποδοθούν σωστά κάποια συγκεκριμένα τμήματα του σχεδίου¹. Η χρήση πιλήματος είναι βασικό τμήμα της «μαλακής» μεθόδου εκτύπωσης, η οποία χρησιμοποιήθηκε είτε μερικώς στις προσωρινές εκδόσεις (σε βοήθεια της «σκληρής» μεθόδου, την οποία θα αναφέρουμε αμέσως μετά, στις παρισινές εκδόσεις) είτε πλήρως, ξεκινώντας από τις συνεχείς ως και τις τελευταίες αθηναϊκές εκδόσεις (με ελάχιστες ενδιάμεσες εξαιρέσεις).

Η γράμμωση είναι συχνά εμφανώς ορατή, αλλά σε κάποιες περιπτώσεις μπορεί να είναι και πολύ αχνή, απαιτώντας υψηλής ανάλυσης σάρωση (scanning) ή ισχυρή μεγέθυνση. Για κάποιους παρατηρητές, η θέαση μιας ΜΚΕ από απόσταση μπορεί στην πραγματικότητα να καταστήσει πιο εμφανές το γραμμωτό βάθος.

Παρισινές εκδόσεις 1861

Η σκληρή μέθοδος εκτύπωσης, που χρησιμοποιήθηκε στο Παρίσι, δεν απαιτεί τη χρήση πιλήματος². Ως εκ τούτου, η ύπαρξη ποικιλίας ΜΚΕ με κατακόρυφα γραμμωτό (ή και ψαθωτό/«quadrillé»)³ βάθος είναι μη αναμενόμενη σε οποιαδήποτε αξία που τυπώθηκε στο Παρίσι.

Παρ' όλα αυτά, η παρουσία του κατακόρυφα γραμμωτού και του ψαθωτού βάθους στις αξίες των 1, 5 και 20λ είναι γνωστή από παλιά. Μια λογική εξήγηση γι' αυτό το φαινόμενο μπορεί να είναι η παραδοχή πως υπήρ-

Background varieties

In philatelic literature, vertically-lined background is usually referred to as “vertically lined medallion.” However, lines (streaks) are not evident only on the medallion, the circular area encompassing Hermes' head, but are also present on other sufficiently inked sections of an LHH stamp, such as the top and bottom inscription areas. These lines can be vertical or horizontal, the latter being present almost exclusively in the 1 lepton denomination of the Athens consecutive printings.

The linear background has been attributed to the texture of felt—a type of blanket used under the sheet during printing to relieve plate pressure and to facilitate the rendering of specific segments of the design¹. The use of felt is an integral element of the “soft” printing process and was used either partially during the provisional Athens printings (to “assist” the “hard” method which will be discussed next, at the Paris printing section) or entirely, starting from the consecutive printings until the final Athens printings (with few exceptions in between).

The lining is often clearly apparent but other times only barely visible, requiring high-resolution scanning or powerful magnification. For some observers, seeing the stamp from a distance may provide a better sense of the presence of a lined background.

1861 Paris printings

The hard method of printing, employed in Paris, does not require the use of a felt². As such, the presence of a vertically-lined (or “quadrillé”)³ background is unexpected in the denominations printed in Paris.

¹ Κωνσταντινίδης, Τρύφων, *Μελέτη επί του ελληνικού γραμματοσήμου, Μέρος Ι*, Ελληνική Φιλοτελική Εταιρεία, Αθήνα 1933, σ. 75-76.

² *Ibid*, σ. 73-74.

³ Το ψαθωτό (quadrillé) βάθος είναι μια ποικιλία που ομοιάζει με συνδυασμό κατακόρυφα και οριζόντια γραμμωτού βάθους, πιθανότατα λόγω της χρήσης πιλήματος αντίστοιχης υφής κατά την εκτύπωση.

¹ Constantinides Tryphon. *Étude sur les timbres-poste de la Grèce, Partie I*, Hellenic Philatelic Society, Athens 1933, pp. 75-76.

² *Ibid*, pp. 73-74.

³ The “quadrillé” (meshed) background is a variety that looks like a combination of a vertically - and horizontally -laid background, possibly due to the usage of a felt of a similar texture during printing.

ξε μερική ή αποσπασματική χρήση ενός λεπτού πιλήματος κατά τη διάρκεια της εκτύπωσης, ίσως για να απαλειφθούν οι πιθανές αρνητικές επιπτώσεις της χρήσης της σκληρής μεθόδου, ειδικά λόγω της στιλπνότητας και της λεπτότητας του χαρτιού των παρισινών ΜΚΕ⁴. Από την άλλη, οι επιπτώσεις της σκληρής μεθόδου, όπως ο περίγυρος γύρω από την κεφαλή του Ερμή και οι «ξασπρισμένες» γωνίες, ήταν συχνά εμφανείς στις αμέσως επόμενες εκδόσεις, τις κακέκτυπες προσωρινές αθηναϊκές.

Η παρουσία κατακόρυφα γραμμωτού βάθους στην αξία των 2λ δεν έχει καταγραφεί μέχρι τώρα στη φιλοτελική βιβλιογραφία (με εξαίρεση την παρόμοια ποικιλία *quadrillé* η οποία αναφέρεται στη μελέτη του Φωτιάδη)⁵. Ο γράφων είχε παρατηρήσει αυτή την ποικιλία από το 2021 σε λαχνό δημοπρασίας που κέρδισε⁶. Αργότερα βρέθηκαν και περιγράφηκαν και άλλα αντίτυπα, ένα εκ των οποίων πουλήθηκε στη δημοπρασία 700 (της 1.10.2022) του οίκου Καραμήτσου. Η σπανιότητα (και εμπορική αξία) της συγκεκριμένης ποικιλίας είναι δύσκολο να εκτιμηθεί. Τέτοιου είδους ποικιλίες εκτυπώσεων, όπως η κατακόρυφα ή οριζόντια γραμμωτές, δεν τιμολογούνται από τους εμπορικούς καταλόγους, πλην της εντυπωσιακής ποικιλίας των ψαθωτών 1, 20 και 30λ που τυπώθηκαν στην Αθήνα σε πρώιμες και ύστερες εκτυπωτικές περιόδους.

Προσωρινές αθηναϊκές εκδόσεις 1861-62

Δεν έχει αναφερθεί στη βιβλιογραφία γραμμωτό μετάλλιο στην αξία των 2λ στις προσωρινές αθηναϊκές εκδόσεις. Αυτό δεν αποκλείει την πιθανότητα ύπαρξης αυτής της ποικιλίας. Στην πραγματικότητα, είναι

Nonetheless, the presence of vertically-lined and *quadrillé* backgrounds has been known for a long time, in the 1, 5, and 20l denominations. A logical explanation of this phenomenon is the partial or intermittent usage of a thin felt during printing, possibly to mitigate the negative impact of the hard method — especially considering the glossiness and slimness of the paper used in Paris⁴. On the other hand, hard method printing side effects, such as contour around Hermes' head and "whitish" spandrels (corners), were often evident in the coarse provisional Athens printings that followed.

The existence of vertically-lined background in the 2 *lepta* denomination has not been previously recorded in philatelic literature (excluding the similar *quadrillé* variety, which is mentioned in Photiadis' study)⁵. The author first observed this variety in 2021 in an auction lot he won⁶. Additional copies later appeared and described, such as one sold in Karamitsos Auction 700 (October 1, 2022). The rarity (and commercial value) of this variety is difficult to estimate. Printing varieties, such as horizontally or vertically-lined background are not priced in commercial catalogs, except for the impressive *quadrillé* 1, 20, and 30l stamps printed in Athens at early and later printing periods.

Provisional (first) Athens printings, 1861-62

Lined background has not been recorded in the 2l stamps of the provisional Athens printings. This does not necessarily exclude the possibility this variety exists; in fact, it likely exists, considering that in this period

⁴ Calliga, Stephano, *The stamps of the Large Hermes Head 1861-1886*, Athens 2012, σ. 27.

⁵ Photiadis, George, *The first Athens issue of the Large Hermes Heads of Greece*, Royal Philatelic Society, London 1965, σ. 20.

⁶ Η πρώτη αναφορά της ποικιλίας είχε δημοσιευτεί στο online φιλοτελικό φόρουμ "Philotelists" (<https://philotelists.forumgreek.com/t246p220-topic>).

⁴ Calliga, Stephano, *The stamps of the Large Hermes Head 1861-1886*, Athens 2012, p. 27.

⁵ Photiadis, George, *The first Athens issue of the Large Hermes Heads of Greece*, Royal Philatelic Society, London 1965, p. 20.

⁶ The first report of this variety was reported at the online philatelic forum "Philotelists" (<https://philotelists.forumgreek.com/t246p220-topic>).

πολύ πιθανό να υπάρχει, αφού σε αυτή την περίοδο τυπώθηκαν ΜΚΕ και με τη χρήση λεπτού πιλημάτος⁷.

Ποικιλίες πάχους χαρτιού

Ο ορισμός του λεπτού ή χοντρού χαρτιού έχει δοθεί κάπως αυθαίρετα σε προηγούμενες φιλοτελικές μελέτες και εμπορικούς καταλόγους. Το πάχος του χαρτιού δεν ήταν ομοιόμορφο καθ' όλη τη διάρκεια των 25 χρόνων εκτύπωσης των ΜΚΕ. Σε κάποιες συγκεκριμένες εκτυπωτικές περιόδους, όπως π.χ. στην παρισινή του 1876, υπάρχει πολύ μικρή διακύμανση πάχους, ενώ σε άλλες υπάρχει μεγαλύτερη. Για παράδειγμα, η αξία των 2λ στις παρισινές ΜΚΕ του 1861 έχει τυπωθεί σε κανονικό, λεπτό και χοντρό χαρτί⁸.

Ο κατάλογος *Hellas* δεν περιέχει ποικιλίες χαρτιού για τις προσωρινές αθηναϊκές εκτυπώσεις για την αξία των 2λ, ενώ οι κατάλογοι *Ερμής* και *Βλαστός* αναφέρουν μόνο την ύπαρξη ποικιλίας λεπτού χαρτιού (κάτω από 60μ). Είναι αξιοσημείωτο πως ο *Hellas* ορίζει το χοντρό χαρτί στα 85μ και άνω, ενώ οι *Ερμής* και *Βλαστός* στα 90μ. Αυτή η διαφορά στον ορισμό εξηγεί πιθανώς την έλλειψη

a felt was partially/intermittently used during the printing process⁷.

Paper thickness varieties

The definition of thin or thick paper has been somewhat arbitrarily presented in previous studies and commercial catalogs. Paper thickness was not uniform during the 25 years of LHH printings. During specific printings, such as Paris 1876, there is little variation in paper thickness, while in others, there is significant. For example, the 2 lepta denomination in Paris 1861 printings exists in normal, thin, and thick paper⁸.

Hellas catalog does not list paper varieties in the Athens provisional printings of the 2l denomination, whereas *Hermes* and *Vlastos* incorporate only the thin paper variety (below 60μ). Of note, *Hellas* defines thick paper as 85μ and above, while both *Hermes* and *Vlastos* use 90μ and above. This difference in definition likely explains the lack of thick paper listings in the latter catalogs for any printing. In general, LHH with thickness above 90μ are very rare in any printing period.

Εικ. 2: Προσωρινό 2λ σε χοντρό χαρτί, μετρημένο στην κάτω δεξιά γωνία του με τη χρήση μικρομέτρου, με πάχος 0,086mm (86μ).

Fig. 2: A thick-paper 2l provisional stamp measured at its bottom right corner by the micrometer, showing 0.086mm (86μ) paper thickness.

⁷ Calliga, Stephano, *The stamps of the Large Hermes Head—Early Athenian Period 1861-1863*, Athens 2011, σ. 8.

⁸ Βάσει του καταλόγου *Hellas*, το πάχος του λεπτού χαρτιού ορίζεται ως 60μ, του κανονικού 60.1μ ως 85μ και του χοντρού >85.1μ. Στο παρόν άρθρο, χρησιμοποιούνται αυτές οι τιμές για την κατάταξη των 2λ σε χοντρό ή λεπτό χαρτί. Το 1μ (micron/μικρόν) είναι ίσο με 0,001mm, δηλαδή ένα χιλιοστό του χιλιοστού.

⁷ Calliga, Stephano, *The stamps of the Large Hermes Head – Early Athenian Period 1861-1863*, Athens 2011, p. 8.

⁸ *Hellas* defines thin paper as up to 60μ, normal as 60.1μ to 85μ and thick as >85.1μ. In this article, these values have been used to classify 2l stamps on thin or thick paper; 1μ (micron) is equal to 0.001mm.

ποικιλίας χοντρού χαρτιού σε αυτούς τους καταλόγους για όλες τις περιόδους. Γενικά, ΜΚΕ με πάχος άνω των 90μ είναι πολύ σπάνιες σε οποιαδήποτε εκτυπωτική περίοδο.

Παρισινές εκδόσεις 1861

Οι ποικιλίες λεπτού και χοντρού χαρτιού στα παρισινά είναι γνωστές από πολύ παλιά και δεν αποτελούν κάποια σπανιότητα. Στο παρόν άρθρο δεν θα ασχοληθούμε με αυτές τις ποικιλίες για την εκτυπωτική περίοδο του 1861, αφού δεν υπάρχει κάποια νέα πληροφορία.

Προσωρινές αθηναϊκές εκδόσεις 1861-62

Σε μετρήσεις που έγιναν σε πλήθος αντιτύπων από τρεις συλλογές και σε σύνολο 107 προσωρινών δίλεπτων (κακέτυπων και επιμελημένων), το πάχος του χαρτιού υπολογίστηκε κατά μέσο όρο στα 69μ, τιμή σχετικά μικρή σε σχέση με άλλες εκδόσεις. Επτά αντίτυπα βρέθηκαν σε λεπτό χαρτί (από 55 ως 59μ) και τρία σε χοντρό (85 ως 92μ).

Οι μετρήσεις πάχους πραγματοποιήθηκαν με τη χρήση καλιμπραρισμένου ηλεκτρο-

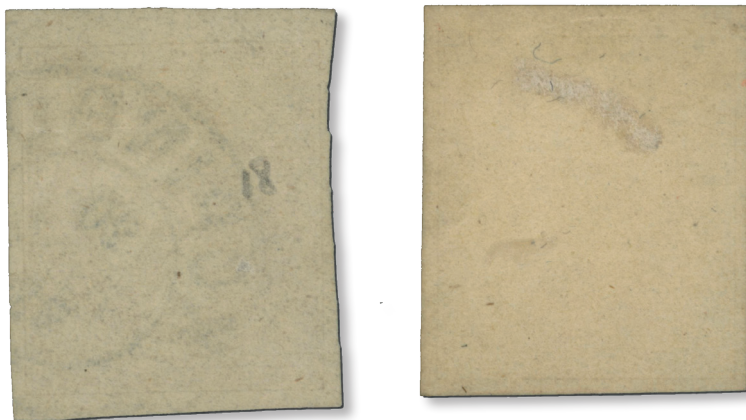
1861 Paris printings

Thin and thick paper varieties have been long known in Paris printings and are not considered particularly scarce. We will not delve into these varieties in this article since no new information is available.

1861-62 provisional Athens printings

In measurements made on copies belonging to three LHH collections, in a total of 107 provisional (coarse and fine) 2l copies, the average thickness of the paper was estimated at 69μ, which is relatively low value compared to other denominations and printings. There are seven copies on thin (55 to 59μ) paper and three copies on thick (85 to 92μ).

Paper thickness measurements were performed using a calibrated Mitutoyo electronic micrometer with 1μ accuracy. In this article, we excluded mint stamps with gum, as obtaining accurate measurements in these cases is impossible, due to gum presence. Reported paper thickness is the average of at least two measurements (usually more than four)⁹. Areas with paper irregulari-

Εικ. 3: Προσωρινές ΜΚΕ 2λ σε λεπτό και χοντρό χαρτί, όπως φαίνονται verso. Με πρώτη ματιά δεν φαίνονται μεγάλες διαφορές στο πάχος.

Fig. 3: Thin- and thick-paper 2l provisional LHH as seen verso. An initial visual examination does not show significant thickness differences.

⁹ Το χαρτί των ΜΚΕ μπορεί να παρουσιάζει ανομοιόμορφο πάχος στην επιφάνειά του.

⁹ LHH paper may exhibit minor variation in thickness throughout its area.

νικού μικρομέτρου Mitutoyo, ακρίβειας 1μ. Στο παρόν άρθρο, εξαιρέσαμε τα ασφράγιστα γραμματόσημα με γόμα, αφού δεν είναι δυνατό να παρθούν ακριβείς μετρήσεις σε αυτά λόγω της παρουσίας γόμας. Οι αναφερθείσες τιμές πάχους χαρτιού προκύπτουν από τον μέσο όρο τουλάχιστο δύο μετρήσεων ανά γραμματόσημο (συνήθως πάνω από τέσσερις)⁹. Περιοχές οι οποίες περιείχαν μορφολογικές διακυμάνσεις (ανάγλυφο, ελαιώδεις ή βαριές σφραγίσεις, λεπτύνσεις, τσακίσματα, σχισίματα, υπολείμματα σαρνιέρας ή γόμας) αποφεύχθηκαν.

Μερικές φορές, κάποιες ΜΚΕ κατατάσσονται σε κατηγορία χαρτιού βάσει αφής και χωρίς τη χρήση εξειδικευμένων οργάνων. Δυστυχώς, αυτή η μέθοδος μπορεί να καταλήξει σε λανθασμένα αποτελέσματα, αφού είναι γνωστό ότι κάποιες ΜΚΕ τυπώθηκαν σε δύσκαμπτο χαρτί, το οποίο ομοιάζει με χοντρό στην αφή, αλλά δεν είναι. Από την άλλη μεριά, μερικές φορές τόσο το ίδιο το χαρτί όσο και η παρουσία ελαιωδών εκτυπώσεων ή σφραγίσεων δίνουν την εντύπωση μικρού πάχους, χωρίς αυτό να ισχύει στην πράξη.

Προσοχή απαιτείται στην αγορά τέτοιων ποικιλιών, ειδικά όταν είναι άγνωστος ή μη συγκεκριμένος ο τρόπος μέτρησης του πάχους που έχει γίνει από τον πωλητή (για παράδειγμα, με τη χρήση οργάνου άγνωστης πιστότητας, ακρίβειας και ρύθμισης).

Ο συγγραφέας θα ήθελε να ευχαριστήσει τον Δήμο Ίσκο για τη σημαντική του βοήθεια στην ανασκόπηση του άρθρου.

ties (relief, heavy or oily cancellations, thins, creases, tears, hinge, or gum remnants) were avoided.

Sometimes, LHH stamps are categorized as having thin or thick paper by manual examination without employing specialized instruments. Unfortunately, this method may lead to incorrect results, as LHH stamps were occasionally printed on stiff paper — one that looks and feels thick, but it is not. Conversely, certain paper varieties, as well as oily printings or postmarks, may give the false impression of thinness.

Caution is recommended when purchasing such varieties, especially when the measurement method or device employed by the seller is unknown or is imprecisely specified (for example, measured by an instrument of unknown fidelity, accuracy, and calibration status).

The author would like to thank Demos Iskos for his significant help in reviewing this article.